

Bors Anikó (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)

A „diadalmas világnézet” hatása a modern katolikus lírára a századfordulón

A keresztény egyházi kultúra magyarországi múltja évezredes, szerves része volt a művelődésnek már kezdetektől. A 20. század elején azonban számos történelmi, szellemi változás következett be, mely a katolikus egyház elleni támadásokban és a vallás iránti közönyben is megmutatkozott. Ezt a folyamatot kívánta megállítani tevékenységével Prohászka Ottokár, aki a katolikus szellemi újjászületés vezéregyénisége lett. Alapvető célja volt a hitetlenség, vallástalanság terjedésének megállítása, valamint a kor kihívásaira adott megfelelő válasz az egyház képviselőjében. Természettudományi és társadalomtudományi műveltsége segítette célja elérésében: a széles körben elterjedt vallásgyakorlás megvalósításában. Elzárkózás helyett nyitott volt a kor új eszmei áramlataira, hogy megérthesse, miben tér el az egyházi szemlélettől. Helyes világnézetet, test és lélek egységét próbálta szembeállítani a kor dekadens irányzataival.

Tervezett előadásomban Harsányi Lajos, Sík Sándor és Mécs László lírai anyagán kívánom felmutatni Prohászka Ottokár életművének hatását a századforduló modern katolikus papköltőire. A vallásról való beszédnek milyen sajátos, addig ismeretlen formája mutatkozik meg költészetükben. És miként épül be mindez a katolikus hitre való (vissza)térítés Prohászka-féle programjába. A régi tartalom új formába öntése – ez volt a kiindulópont, melyre Harsányi Lajos a Napkirály rokona, Sík Sándor Szembe a nappal című kötete felépült. Ez a gondolat átfogta a 20. századi katolicizmus egyedül helyes és lehetséges újjászületését, valamint egy új katolikus irodalmi irányzat születését.

A felismert hit-válság Prohászka Ottokár esetében az védekezés helyett nyitottságot, aktivitást, sőt harci kedvet eredményezett. A kialakult helyzet vezette őt arra, hogy minden eszközzel, a lehető legtöbb területen felhívja a figyelmet a vallás gyakorlásának fontosságára, és az elavult gyakorlatok helyett, az új módszerekre, lehetőségekre. Beszédeiben, előadásaiban, prédikációiban mindezt közvetlenül tette, de szellemisége, a papköltők versein keresztül még szélesebb közönséghez is eljutott, hiszen a művészet és vallás szoros kapcsolatát vallotta kezdetől. És bár a modern kort Prohászka válságként élte meg, mégsem tekintette az európai kultúra pusztulásának. Optimista szemlélete miatt, hitt a „szép egyéniség” megvalósításában, hogy a keresztény erkölcsiség végül győzelmet arat a dekadens koron, és visszatér a rendbe, ahol az örök értékek, a morális törvények és a hagyományok adják az emberi lét alapját. Pozitív példaként láthatta a francia neokatolicizmus új nemzedékét.

Művészetelmélete összefügg a „szép egyéniség” ideájával, melyet meg kell teremteni éppen a művészet által. Tehát az irodalomnak olyan erkölcsiséget kell közvetítenie, mely formáló, alakító erővel bír. A konzervatív szemléletmód szerint Ady költészete és a Nyugat folyóirat tevékenysége a kultúra rombolására irányul. Irodalmi érvek helyett azonban sokkal inkább a világnézeti és erkölcsi tárgyú vádak hangzottak el.

A magyar katolikus irodalom kibontakozásának akadályát abban látta kezdetben, hogy nincs múlt, vagyis olyan szellemi és társadalmi hagyomány, mely az alapot biztosíthatná. Később már biztató szavak jelentek meg a kezdődő próbálkozásokról, és a századfordulón feltűnő tehetségek is egyértelműen Prohászka hatását nevezték meg költői indulásuk szellemi inspirációjaként. Ezzel együtt felismerték mindannyian, már a kezdetekkor Ady Endre és a nyugatos költők poétikai jelentőségét – így e kettős hatás alakította ki egyéni költői világukat, mely ezáltal valóban az újdonság erejével hatott.